

Ђорђе Симић

СУСПРЕТ

Груји и Здравку

Босна, 1996. године. Рат се, кажу, завршио. Саву смо прешли код Раче и мало ниже од моста, где је новоотворена граница са Србијом, уђосмо у Републику Српску. Да би, дакле, Срби дошли код Срба, морају на граници да покажу личне карте. У старом реноовом комбију, уз младог возача, налазио се и наш домаћин Живко, новинар, све време рата ратни дописник, а била је ту и љубазна жена – Милица. Она је до рата радила у Рафинерији у Босанском Броду, а сада ради у ономе што је од Рафинерије остало – тек управна зграда и радничка менза.

Били смо третирани, наравно, као уважени гости, четворица сликара-акварелиста. Здравко, Грујица, Мића и ја.

Ваља објаснити где смо, због чега и којим поводом, нас четворица моторних сликара били кренули, који је био разлог овог путовања, са којим циљем?

Вратимо се мало уназад... Осамдесетих година, Дом културе – Славонски Брод уз помоћ Рафинерије Босански Брод, организовао је југословенску сликарску колонију, са идејом да из некадашње нам заједничке домовине окупи најбоље сликаре једне врло суптилне, нежне, али нимало лаке за рад, акварел технике. Намера је била да колонија буде традиционална, да се одржава у Босанском Броду сваке године, да се осим велике збирке акварела окупи и прошири круг сликара, уз преношење знања искусних на младе који сликају акварел техником. Захваљујући Крунославу Керну, Ђурђи Вилагош, Хаму Фејзићу и неколицини нас старијих уметника из Србије, Хрватске и Босне – све је текло према плановима. Највише, морам да нагласим, захваљујући финансијској помоћи Рафинерије из Брода и њеном директору Воји Мујичићу.

Онда се, као што знамо, догодио грађански рат. Стало је све. Стао је за многе и сам живот. Потпуно порушен град у који се вратило само неколико хиљада Срба. Град без воде и струје (у време наше прве поратне посете, струја је пуштана два сата дневно), где се са асфалтираних делова улица не сме у парк или било где ка некој рушевини, а посебно не према обали Саве, због неверовано великог броја свих могућих мина, које су годинама откриване и детониране... (Испоставиће се да ни после двадесет година посао није окончан).

Дакле, стигли смо у такав град, после неколико сати путовања преко Бијељине, Брчког, Дервенте и бројних згаришта, некада великих и напредних села. Пут кроз Босну отварао је пред нама све страшније призоре. Из спаљених кућа, само су димњаци штрчали у небо. Нигде човека да видиш, све зарасло у коров.

У самом граду није постојало ни парче зида поштеђено рупа од ратне пуцњаве. Католичка, православна црква и џамија биле су уништене до темеља. Свака војска која је наишла, дигла је у ваздух, до самог Бога, рекао бих – оно туђе! Али и Богу се изгледа смучило или је био заузет неком другом кланицом, па није предузео ништа.

Обузело нас је ћутање.

Код моста, који је минираан, стоји митраљеско гнездо, баш као на филму, цакови са песком и тешки митраљез. Три америчка унезверена војника вире иза митраљеза, преплашених лица. Иста таква имају и они који круже улицама борним колима. Изнад града, стално на смењу круже два хеликоптера.

Ко зна како их је све наплашила њихова команда, делују заиста напетом. Људи већ навикнути на њихово присуство и не обраћају пажњу. То су људи који су током четири године доживели и преживели невероватне ужасе. Нико много и не прича о оном што је до јуче било. Ја се не усуђујем да нешто запиткујем јер последице свега што се дешавало – видим и сам!

У таквом окружењу, расположењу, оскудици сваке врсте, у тренутку када је граду потребно апсолутно све, појави се идеја да се достојанство, немаштина, додир самог дна живота, може обнављати, да се може унети мало оптимизма у животе нападених људи. Како? Уметношћу! Стари директор Рафинерије, Воја Мујичић, одлучио је да позове нас четворицу ветерана колоније акварела „Сава“, да својим присуством и радом обновимо колонију. Послао је кола за Београд и – ето нас. Нисмо се двоумили ни за трен.

Дакле, Здравко Мандић из Зрењанина, Грујица Лазаревић из Чачка, Мића Маравић и ја – четворица јахача апокалипсе.

Увек ћу бити поносан што сам одабран као део тог тима.

Најбољи српски акварелисти.

Једини објекат у граду који је остао потпуно неоштећен, био је, да се не поверује – фудбалски стадион, који испод покривене трибине има собе и очуван мокри чвор са купатилом, већу и мању салу, коју су за ту прилику претворили у кафић. У већој сали смо сликали, обучени у зимске јакне, пошто никаквог грејања није било. Ту где су по собама Хрвати држали заробљенике, спавали смо, сналазећи се на разне начине због хладноће.

Увече смо из мрака Српског Брода гледали са обале Славонски Брод, у пуном сјају, преко Саве, на неколико стотина метара. Тамо се живот одвијао нормално, јер осим две-три гранате које су добили по ослобођењу Босанског Брода – рат нису много осетили.

Два дана касније, већ помало навикнути на ситуацију и нове пријатеље, почесмо да размишљамо шта ли се десило са нашим колегама пре рата, пријатељима из Славонског Брода и како би изгледао наш поновни сусрет. Где ли су, како су проживели све што је било, јесмо ли још увек, упркос политици и рату, пријатељи? Чули смо да најбољи хрватски акварелиста Крунислав Керн почетак рата није ни доживео. Прецркло је, укратко речено. Сукоб је за предоброг Круна било несхатљив. Али, нисмо знали шта је са осталима.

Груја је најзад предложио, што нам се у први мах учинило сулудим, да покушамо, користећи предратне бројеве, да добијемо некога телефоном. Избор је пао на Ђурђу Вилагош, нашу драгу колегиницу, коју смо сви волели. Пронашао је у свом нотесу њен стари број телефона и почео невероватно упорно да окреће. Затим смо се смењивали. Ако се не варам, Грујица је тек следећег дана, неким чудом, успео да добије везу. Јавила се Ђурђа (иначе, живела је сама). Грујица рече ко зове, на шта је жена занемела на тренутак, па га запрепашћено упитала одакле се јавља? Одговорио јој је да смо ту, преко Саве, сва четворица. „Па шта радите тамо, за Бога милога?” (Видела је Ђурђа преко реке све те рушевине)... Грујица, усхићен што је успео да успостави везу са старом пријатељицом, једва одговори: „Сликамо акварел”. Као да је то најнормалнија ствар на свету! Мора да се у том часу у њеној глави од узбуђења догодила тотална пометња, и она, сасвим без могућности да рационално мисли, рече: „Чуј, имам страشان холандски папир, морам да вам донесем.” Грујица, старо спадало, да би је „отрезнио”, упита: „Хоћеш ли то да препливаш Саву?”

Испоставило се, међутим да, на некој врсти „ничије земље”, двадесетак километара низводно од Славонског Брода, једанпут дневно, или чешће, према потреби, прелази велика скела, преко – у Босну. Може да понесе и натоварен камион или два провећа аутомобила. Шверц, наравно, пронађе своје путеве. Неком рат – неком брат.

Сусрет је наравно договорен! Ђурђа, Брана и још један стари пријатељ, кога смо знали из Рафинерије још пре рата, кренуше колима са једне, а ми комбијем са друге стране Саве. Чекали смо на заказаном месту сат-два. На скели је била гужва. Најгоре је било што нисмо смели да сиђемо са асфалта, због добро скривених нагазних мина.

Док смо чекали колеге, уз све узбуђење и понешто радозналости, присећао сам се упечатљивих призора с нашег пута до Брода...

* * *

Пре свега, морам да признам, био сам веома узбуђен када смо кренули према Бијељини, очекујући рушевине, паљевине и не знам шта још. У сваком случају – ништа лепо. Све време, домаћини су покушавали да нам објасне шта се све на том простору догађало у току четворогодишњег рата. Тако дођосмо и до приче о Коридору, делу пута дугачком око дванаест километара, у непосредној близини реке, где су се месецима водиле борбе, не би ли се тај једини пут који спаја два дела Републике Српске задржао, јер би, војнички гледано, његово пресецање било по Републику Српску катастрофално. Од пута, већ изрованог ватром хрватских минобацача са друге стране Саве, жестоко су наваливали Муслимани на око километар-два даљине, а негде и мање.

Тим путем возило се само када је неопходно и на лични ризик возача. Момак који нас је возио прошао га је много пута и, Божјом вољом, шта друго рећи, исти овај комби успевао да доведе на сигурно.

Возили смо се споро. Пут је углавном био поправљан од ожиљака граната. Усред разговора о сасвим другим стварима, возач, до ког сам седео управо ја, мало успори, па појури пуним гасом! Сватих ситуацију. На десетак метара одатле је Сава, пут прав, местимично заклоњен растињем поред реке, тако да се не може видети баш у сваком часу ко пролази са ове стране. Разумео сам да смо на „легендарном” Коридору, да возач вози махнитом брзином, јер је туда тако возио много пута у току рата, док су око њега звиждали меци и падале гранате, па ово што сада чини, ради заправо – махинално.

Ђутао је, фокусиран на пут, чврсто држећи волан и трошећи последњи атом снаге комбија. Најзад одузе гас, кола успорише, а ми без речи настависмо даље. Нисам могао да издржим, па сам га упитао: „Прођосмо опет, изгледа?” Само ме је у тренутку погледао и климнуо главом. Разумели смо се.

По доласку у Брчко, видесмо да је један део града у рушевинама. Рекоше нам да су ту пре рата живели Муслимани. Неко упита: „Да ли се враћају?” Помислих: где? У срушену кућу, без посла, а самим тим и

без средстава за живот. Нисам се могао отети утиску да су све опљачкане и попаљене куће разорене управо зато да се староседеоци не би више никада вратили! Та тактика је успела на све три стране, па избеглица сва три народа из из Босне има по целом западном свету.

Причала ми је сестра, која је живела у Хамбургу и била тумач у суду и полицији, што је између осталог подразумевало свакодневни контакт с тим људима, изгубљеним у туђини и без знања језика, да је просто невероватно како они у тој тешкој, готово логорашкој ситуацији – помажу једни другима. Тамо нису ни четници, ни усташе, ни балије, тамо су бедници који су побегли од зла, које су добрим делом сами изазвали, гласајући за идиоте што су дошли на власт и направили пакао.

Чудни смо људи; мрзимо се понекад патолошки зато што превише личимо једни на друге.

* * *

Село Лончари је на нас оставило посебан утисак. Наши домаћини су нас, колико су могли, већ припремили за долазак у њега. Село као село. На његовом крају велика утрина, празан простор, на средини раскрсница главних путева. Десно је пут за Тузлу, лево се скреће за Сарајево, а ко хоће у Бања Луку – наставља право. На раскрсници три полицајца или војника, у различитим униформама. Чини се да стоје ту више форме ради и нечему се слатко смеју.

У ваздуху мирис роштиља. Дими са свих страна. Ту су и на брзину подигнуте кафане са великим баштама, опремљене ко зна где покраденим столовима и столицама. И неколико бензинских пумпи је у близини. Ако купите украдени ауто треба му и горива, шверцованог, наравно.

Кажу да је чувени париски бувљак место које се по величини и разноврсности робе тешко може надмашити. Нисам га видео, па не могу да тврдим, али на тој огромној пољани, где додуше није било авиона, било је свега осталог – од „најновијих” мерцедеса, до пласичног прекидача. Непрегледна покрадена роба донета са свих ратишта овог поднебља. Дакле, све марке, величине, модели телевизора, фрижидера, веш машина, шпорета, аутомобила... Намештај сваке врсте. Помислих на оне опустошене куће, паљене да би се прикрила пљачка. С обзиром на то да је отета, ова роба се тако и продаје. За цабе. Јефтино. Готово „по набавној цени.”

Пијемо кафу у једној кафани, а око нас врви мноштво људи, са свих страна. Види се по регистрацијама на колима, од Триглава до Ђевђе-

лије. Братство-јединство, последњи чин. Зашто ми личе на лешинаре? Примају се све валуте, сви лепо разговарају, нигде ни трунке нетрпељивости, ни мрког погледа. Хармонија!

Да ли је све ово могуће, питамо се међусобно. Ко нас гурну? Да ли смо баш за све сами криви? Најзад, празних руку, наравно, настависмо даље...

* * *

Док смо чекали долазак „наших” Хрвата, нестрпљење је бивало све веће.

Ко је тај, ко себи даје толику моћ, ко себи даје за право да хиљаде и хиљаде добрих, вредних, обичних људи, који само желе да раде свој посао и да воде свој кратки људски живот, на скроман али достојанствен начин, доведе у ситуацију да се мрзе, убијају, сатиру у жељи да униште оне друге? Како је могуће да ту историју ужаса и бешчашћа нико није у стању једанпут да схвати и да је заувек прекине? Шта ја могу да имам против неког рибара из Далмације или он против мене?! Зар није боље попити код њега у коноби флашу доброг вина, уз мало срделе?

Често ће се чути: па ви сте их бирали. Није истина. Нико не гласа за идиота који ће га одвести на вишегодишњу кланицу.

Шта смо ми, нас седморо, који на обали Саве чекамо сусрет, Богу згрешили? Ко ме смо и шта лоше учинили? И ми и хиљаде нормалних људи око нас.

Иза кривине пута, коначно се указао ауто који смо чекали. Махали су нам кроз прозор. Не знам ко је први почео, али исплакасмо се грлећи се при поздраву. Ђутке. А сви смо већ били људи у озбиљним годинама. У тим првим тренуцима само су емоције говориле!

Када смо се мало прибрали, неко је рекао нешто што је изазвало смех. Дакле, друга фаза шока – готово хистеричан смех. Рекао бих, без великог разлога. На студијама сам полагао и психологију, али за опис овог момента и понашања био би потребан „мало већи” стручњак. Коначно смо се прибрали и започели обичан људски разговор, интересујући се и за друге колеге, са обе стране.

Онда Ђурђа, стара лафица, преузе команду. Преко хаубе аутомобила поставила је столњак и послужење: њене чувене кифлице и слане штапиће; затим, термос са кафом. Онај амерички хеликоптер кружио је и даље и снимао очигледно, ваљда што види различите регистарске таблице. Били су доста ниско. Понудисмо им кифлице, машући, али они убрзо одоше.

Ђурђа инсистира да се фотографисемо тако да се виде таблице нашег комбија. Каже да јој без доказа нико неће веровати да је била на овој страни Саве – са Србима. Учинисмо то и код других кола, за успомену.

Занимљиво је да се код оваквих сусрета не говори о рату, погибији и масовним злочинима. Врло пажљиво се бирају речи јер свако од нас зна да би спомињање рата почело питањем: „А ко је први почео?” То би довело до нежељене расправе, односно свађе и означило крај сваке наде да су наша пријатељства остала и да ће и даље трајати. Причали смо о обичним, свакодневним тешкоћама. Ђурђа и ја, на пример, предавали смо исти предмет у основној школи, и ето бескрајно много тема, без ратних, за причу.

Причамо о сликању и сликарству, набавци материјала, нади да ће се мост између два Брода поправити, да ће се укинути визе, па ћемо се као некад дружити. Неколико година касније, догодило се више пута да ми преко обновљеног моста, преко две границе, донесу гитару, из Славонског Брода. За неко лудо вече код Владе домаћина. Изграђен је ресторан, мотел и, под патронатом општине Брод, сваке године се одржава Акварелистичка колонија „Сава”. Тако да, после оног нашег првог српско-хрватског сусрета, сада можемо да се виђамо и посећујемо.

Ђурђа је за време трајања колоније долазила сваког дана, бициклом преко моста, са корпицом, „à la црвенкапа” и доносила своје легендарне кифлице. Редак човек, нека је срећа прати. Док је оваквих људи, за ова два народа постоји нада!

Враћамо се назад, после овог изненадног и, бар што се мене тиче, емоцијама веома испуњеног сусрета. Ђутимо. Свако враћа на своје место помешана осећања, тако да нико ништа не коментарише.

Веома је хладно. Пада ми на памет да ли су она три америчка војника полегла иза тешког митраџеза на мосту добили смену. Јесу? Ваљда и о њима неко брине.

* * *

Успели смо да током седам дана боравка, упркос свему сликамо и на крају направимо изложбу својих акварела, тако што смо их поређали по поду у хали. Из поштовања према нашем раду и гесту, чињеници да смо у таквим околностима овде стигли и радили, дошло је много људи да види наше слике, идући између њих, распоређених по поду. Били су нам искрено захвални, као и ми њима што су нам на тај начин исказали поштовање.